

[ایران کنفرانس](#)

نظر 4، انواع نظر 4 و نقش آن در تحقّق

تعریف نظریه

نظریه‌ها در مفهوم کلی، قضایایی هستند که مطابق قواعدی کامل شده‌اند، به بیان دیگر، این قضایا مطابق با قانون معین و بر اساس داده‌های قابل مشاهده به همدیگر مربوط شده‌اند. از این قضایا به عنوان وسایلی برای پیش‌بینی و تبیین پدیده‌های قابل مشاهده استفاده می‌شود. به عبارت دیگر، همبستگی درونی فرضیه‌های نظری که راهنمای پژوهشگران در مشاهدات همبستگی بین پدیده‌هاست، نظریه نامیده می‌شود. فرضیه‌های نظری از طریق ارتباط قطعی که بین مفاهیم نظری وجود دارد تدوین می‌شوند. نظریه ممکن است خیلی وسیع و گسترده باشد، یا از تعدادی فرضیه به هم پیوسته که دارای ارتباط درونی هستند، تشکیل شود.

رینولدز [1] (1971) نظریه را به صورت کلی و به شرح زیر تعریف کرده است: «نظریه عبارت است از فرضیه‌ای ساده دربارهٔ حوادثی که مشاهده آنها میسر نیست». این جمله ممکن است از یک سو فرضیه‌ای ساده دربارهٔ وقوع یک متغیر در شرایطی معین باشد؛ از سوی دیگر می‌تواند تبیینی پیچیده باشد، مانند این که هستی در $5/4$ بیلیون سال پیش چگونه بوده است؟ در بین این دو نوع ممکن است نظریه‌های مختلفی از لحاظ نوع، کیفیت و دامنه نیز وجود داشته باشد که هر یک در زمینه و محدوده معینی کاربرد دارد. به این معنی که نظریه به منظور تبیین طبقه معینی از پدیده‌ها طرح‌ریزی می‌شود و به ندرت می‌توان یک نظریه خوب یافت که در تمام زمینه‌ها کاربرد داشته باشد.

انواع نظریه

نظریه را به گونه‌های مختلفی می‌توان تقسیم‌بندی کرد. گلدشتاین [2] (1969) انواع نظریه را بر اساس پیچیدگی ارتباط درونی مفاهیم، تعداد مفاهیم به کار برده شده و قدرت پیش‌بینی تقسیم‌بندی کرده است. البته این تقسیم‌بندی به منظور آسان‌سازی است، نه بر اساس ویژگی‌های نظریه. نظریه‌پردازان، نظریه‌های علمی را به چهار دسته تقسیم کرده‌اند: الف) صوری [3]، ب) قیاسی [4]، ج) تقلیلی [5]، د) تجربی [6].

نقش نظریه در پژوهش

نظریه در تعیین مشاهدات، اندازه‌گیری و محدود کردن واقعیت‌های مورد پژوهش راهنمای پژوهشگر است. نظریه وسیله‌ای است که از طریق آن به جستجوی همبستگی‌های آزمایشی پدیده‌ها می‌پردازند. برای نظریه نقش‌های متفاوت و متعددی مطرح شده است. این بحث‌ها بیشتر مربوط به این موضوع هستند که آیا باید ابتدا نظریه را ساخت و سپس به پژوهش پرداخت، یا برعکس آن عمل کرد، و یا ترکیبی از این دو روش را به کار بست؟ روش «ابتدا نظریه، بعد پژوهش» دارای مراحل به شرح زیر است:

1. تدوین یک نظریه واضح و روشن به صورت بدیهی یا بر اساس فرآیندهای توصیف شده.
2. انتخاب یک جمله استخراج شده از نظریه به عنوان ملاک مقایسه نتایج پژوهش آزمایشی.
3. برنامه‌ریزی پژوهش به منظور آزمون جمله انتخاب شده از طریق پژوهش آزمایشی.
4. چنانچه جمله استخراج شده از نظریه با نتایج پژوهش آزمایشی مطابقت نداشته باشد، ایجاد تغییر در نظریه، یا برنامه‌ریزی و انجام پژوهش مجدد.
5. چنانچه جمله استخراج شده از نظریه با نتایج پژوهش تجربی مطابقت داشته باشد، انتخاب جمله‌های دیگر برای آزمون یا کوشش در تعیین محدودیت‌های نظریه.

روش «ابتدا پژوهش، بعد نظریه» دارای مراحل به شرح زیر است:

1. انتخاب پدیده و تعیین کلیه ویژگی‌های آن.
2. اندازه‌گیری تمام ویژگی‌های پدیده در موقعیت‌های مختلف.
3. تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده به صورتی دقیق و تعیین هر نوع الگویی که بین آنها وجود دارد.
4. در صورتی که بین اطلاعات بین اطلاعات جمع‌آوری شده الگوهای معنی‌داری پیدا شد، باید آنها را به صورت بیان‌های نظری برای تدوین قانون تنظیم کرد.

در حقیقت هیچ کدام از این دو روش به تنهایی نمی‌توانند ایده علمی نوینی را عرضه کند. به همین دلیل و با توجه به مطالب زیر، ترکیب این دو روش می‌تواند در بررسی و خلق ایده‌های علمی سهم مؤثری داشته باشد.

روش «ابتدا پژوهش، بعد نظریه» این عیب را دارد که در اجرای آن برای جمع‌آوری اطلاعاتی کوشش می‌شود که هدف مفیدی برای آنها در نظر گرفته نشده است. اما اطلاعاتی که به این شیوه گردآوری می‌شوند، ممکن است به کشف نظریه‌های مفیدی منجر گردند. روش «ابتدا نظریه، بعد پژوهش» این عیب را دارد که پژوهشگر ممکن است فاقد اطلاعات مقدماتی لازم برای ساخت نظریه باشد.

ترکیب این دو روش ممکن است روش‌های کلی‌تر، دقیق‌تر و همچنین نمایش منظم‌تری از فرآیندهایی را که واقعاً اتفاق افتاده‌اند، مهیا سازد. روش ترکیبی، فعالیت‌های علمی را به سه دسته زیر تقسیم می‌کند:

الف) اکتشاف [7]، ب) توصیف [8]، ج) تبیین [9].

در هر حال، هر یک از روش‌های بالا در فعالیت‌های علمی نقش‌هایی را ایفا می‌کند که به صورت کلی، می‌توان عمده‌ترین آنها را چنین ذکر کرد: الف) تنظیم یافته‌ها، ب) ایجاد فرضیه، ج) پیش‌بینی، د) مهیا ساختن تبیین‌ها.

[1] Reynolds

[2] Goldstein

[3] Syllogistic

[4] Deductive

[5] Reductionistic

[6] Abstractive

[7] Exploration

[8] Description

منبع: ایران پژوهان